

P12
F410

Gor'kij

Janvar аjdып

9-съ
kyuni

GBI 1933 г. Ojrot-Tura.

M. Gor'kij.

Janvar' ajdъn 9-съ kyni.

Kecyrgen kizizi Tokmașev G. M.

14121

C.M. 16763
10.11.33 p.
14

Janvar' ajdъп 9-съ kyni *).

Syreen көр албаңың ағы, бері қытмьгар, сајкальп турғаны, tenistin ystyne қаңыла шуурған түзіп, сиудың ystine қаңыла kara tolku kirgendij көрінди. Bu қуулған албаң вұгын kандыj-da, san-вашка қаңы sagыş sанаңыр algаны қарт bildirip turдь. Olordың, ol, icindegi қаңы sanaazь, kөргөн көстөринең танылар turдь. Albañ вұгын шидинип алар, војың оромго съккапына војь вұдуңвеj турған neme cilep, sanaazында, војь војына kajkazър турған neme cilep, bildirip turдь. Bu қуулған албаңың киисып-ермеги қаңадап, ере kejde ajланызър, исуп турған, syreen көр вого кисъ-жактардың yn-тавызынды, ugulыр turдь.

Çe, ol қуулған албаң узери воjlorь киисындаzър-ta turza, киисындаzарь araaj bolo-lo, ваја, војь војың алдында, ојып kokырь çokko, aktanыр киисынданыр турған neme cilep, bildirdi. Bygyngi eder kerek, olordың syreen қаан keregi болыр турғанын, olordың ajtкан sөзинен bolgoj, ol sөsti ajdър турған yninen-de танылар turдь. Bir kizi ajdat:

— Çok, съдаарывъс munan ағы çogoldь. Опъң keredinde съккапывъс...

— Eş keregi çok bolzo, албаң ne kerek koskolын... dep baza bir kizi ajdър қадат.

— Bistin munajda şýralap турғанывъсть, ol војь, каапывъс bilip-ok турған bolzo... degen yn ugulat.

Albañың ermek-sөzi, es sanaazь вұгын kaanda boldь. „Ol“ biske buursaak, каапывъс çакшь, ol војь oncozып bilip turu-dep киисындашқылар turдь. Ce, olor kaandь onojo çakшылар, maktap-ta турған bolzo, ajtкан sөстөринең kaandь тегyni-le maktap турғандарь ile қарт bildirip turдь. Olordың көр sabазына вұgyнge çettire

*) 1905 çыlda janvar' ajdъп 9-съ kyninde Peterburgтың işmekcileri қуулғылар алар, каапып Kыşкы ergoezi қаар, Nikolaj kaanga komidal-bisikty bargan.

kaan bar, ta, çok, tynej-le bolgon. Kaandъ maktaardan волгъ, оль tort undър salър çyrgeni çart воър çat. Ol kaan degen neme, kandъj aajlu neme bolgon, ol ne kerekty bolgon, ol kaan degeni ta bar neme, ta ordыnan çok neme bolgon, оль albatъп kөvyzi bygynge çeftire çart aajlabagапь, baza bildirip turdъ. Çanъs, bygyngi-le kyn, albataa kaan kerek воър bardъ. Оль ucun ви çuulgan albatъ kaan degen neme, kandъj aajlu bolgonъп bilip alarga, mendegence, вагър oturdъ. Olordън sanazънда kaan degeni syreen-le çaan, kysty neme bolor dep, bildirip turdъ. Albatъ sogъль alър, oromgo badъşraj, вагър çadar-da, ortozънан bir kiziniң kыjdyгър ajtkan yni ugыldы:

— Nekerler, sler воър воъргардъ mekelenbeger!

Ol kizinin onojo ajtkan sөzin albatъ buru ugър turdъ. Çe ondъj-da bolzo, albatъ ви bygyn воър воърn mekelenbegence, bolbos bolgon. Baجادъ buru ses ajdър turgan kiziniң yni ugulва-зын dep, oo асънгылар, munajda kыjdyгъзър turdъ:

— Bis воъвъстын suragъвъсты kemnen-de çazъгвај түрвъ...
— Ej karъndaş, sen tokto...

— Каапъвъс, ol, воър biler... dep kыjdyгъзър turdъ.

Oromпын icinde albatъ bir kanca başka вөлек çарлыр, ojto katap bir çerge sogъль, arъ beri cajkalgan turdъ. Bu çuulgan syreen kөр albatъ yzeri воър-воълан ses blaazър-ta, tegin-de kuu-сындазър, тавъстанър turdъ. Olor oromgo badъşraj, kazыларъ koştoj turgan turalardын stenelerine çава sogъль, kazыларъ oromпын icin вyrkej turър, araaјtyn, kaan өргөеzi çaar çyryp oturdъ. Olor onojo вагър çada-la, syreen асъктанър, kulagъп salър тъндап, ne ugulgaj-ne?-dep, ajlandыra асъктап kөryp, ne kөryngej-ne?-dep, baja, çыlyktan nemezin bedregilep çyrgen kizi cilep, araaј çыльр, bargылар oturdъ.

Albatъ bir oromnoң съдър, baza başka oromgo kirip, вагър çadar-da, tuura oromdor-lo kelgen ulustar kozъль, tam kөptөр turдъ. Albatъп kөptөгөнине, оль куси тъпър turganъ bildirip turдъ. Ulustardын ortozънан:

— Bister, kandъj-da bolzo, kiziler, emej...
— Bistin suragъвъсты, baja-la, „ol“ berer-ok bolzo...
— Keregibisti „baja-la“ berer.
— Çe ondъj-da bolzo, otets Gapon bis-le kozo braadъ...
— Nekerler, svobodanъ surap barar исиръ çok...

— kudajym, dezen, vi kandyj, mundyj kizi...

— Ej, karýndaş, sen toktozon...

— Ol, albatyp buskap turgan kermes arý kederi barzyp. Oný kederi edeeri!....

— Otets Gapon, onyzda çok, voj biler-le...

— Çardýnda kyren өndy çamasç çamagan, kara pol'to kij-gen, uzun sýndu kizi, albatyp ortozynaç sýcýp, bir tumbalyp ystyne sýcýp, turup alýr, çylan-tas vazýnaç verrygin uştyj tartýp kubuksýgan cysty, týn kyjdygýr albataa kuiscýp ajtý. Ol kuiscýndap turarda kozyniñ odý kyjyp cikkandýj, salýr turgandýj, keryndi, oozýnaç cýkkan ypi týrkýrap turdý. Ol kaandý kuiscýndap turdý. Albat ol kuiscýndý ugur, vojyp çugum-çadýz kandyj bolgonyp çart tanýdý, kaanan ne keregin surap, vägýr çatkanyp, baza-la, çart bilip turdý. Ol aratordýn týn kyjdygýr ajtkan seste-ri syreen çart ugulýp turdý. Ol kaan-la oný başkaruzý, sýndyk çyrymdu dep maktap, kaan albatyzna syrekej bursaak-ta, karda, kaan albatyzny vojyp baldarý cýlap keryp çat dep, maktap turdý. Ucunda-la ol:

— Biske kyzyl maaný kerek çok!-dep ajtý.

Sonýnda, ol çylan-tas tewely kizi turgan cerinen tyzip, vägýr çatkan albatyp aldynaç vazýr, verrygin uştyj tartýr, onyzp aýr beri çelvip, çyryp oturdý. Oný çylan-tas vazýny sokýzý çýltýragan, aýr, beri ekcelgen, çyryp oturdý. Albatyp kör çartmyzý œwøgennin ekcelgen tas vazýp soñpýnýp keryp, bargylap oturdý. Onojo çyryp oturgan ulustýp ortozynaç:

— Bis vojvystýn aacavyska vägýr çatraj...

— Kaapvys bisti kemge-de kystatpas... desti.

Baza bir kizi albatyp ortozynada turýr:

— Nekeler! kyzyl epi-bistin kalyvystýp oni. Biske çajym çadýşti ajryjtan kyc-çañs-la bistin vojvystýp kycibis rolor-dep, kyjdygýr turdý.

Oný ugur, albat aсыпър:

— Kerek çok!..

— Bulgak kermes, aýr, kederi-barl...

— Otets Gapon kudajdyñ krezin tudypýr bis-le kozo vägýr çadar-da ol tanma, deze, kyzyl maaný tudypýr alganý-korondu?!. dep kyjdygýzýr, bardý. Onon ol kyzyl maanýlu kizini elektezip:

— E-ej, uul, sen ulus başkarajын dep-sanan-bal Boýın ças emtirin.. dep kыjdygыzъ turдь. Ulus surap ватър çatkan keregi bytrej kalbazын dep вајагъ-la маань тудынган kizi çaar:

— Ol, маанын nemeni kederi syreer!- deşkilezip, асыпър turдь.

Onoq arъ albatъ вазъбын kapsъgajladър, tyrgen çyryp oturдь, altam-la zaјын, surap ватър çatkan keregibis byder turu dep тъң sananър, војь војьн mekelengence, ol sanaadaң өskө sanaalu bir-de ses ajtтыгвај, ватър çattъ. Albatъ onojdo ватър çadar-da, опып bar sanaazъ kaanda boldь. Kicinek çazънда ugup çyrgen, kaandsъ maktap ajtkan cөrсөктөрдин çara sanangыlap çyryp oturdыlar. Onojdo çakşы sananър ulus ватър çadarda:

— Каанъвъs bistи syyp, biske kilep түру dep віr kандыj-da kizi кыjdygыр turдь.

Çe kajtsып, albatъ војь-da onojdo sananър, ватър çadarda vi sesti sraj çaradър ugup turдь.

Albatъ otomdordыn исъла çedip, suu çaradыndagъ ak, çalbak çerge çeder-de, kederi uraagънда, suu kecire kyrdын çanънда, çol kecire, koştoj, koştoj, ulaj turgan saldattar keryndi. Albatъ oloғgo koştoj варър, suudъ kyr-le kece berdi. Saldattar albatънь toktotpodь. Saldattardъ аçыктап kөргендө, olordын çaman sananga пы bildirbedi. Saldattar sookko tongon buttarын çылдыр, ере kaлър bijelep, koldorын çылдыр, alakandaryn сатыпъзър, emeze yzeri ijde salыzър turдь. Kyrdыn arъ çanънда karagър, syreen çaan taş tura keryndi. Ol keryngen-kaan çatkan ergөө boldь. Ergөөнин eezi, kaan albaizъп sakър çattъ. Attu cuulu, syreen çaan kysty kaan, војьлып каапы syreen syyp, caksъragan çyrymin ugъzaјып dep, kelip çatkan albaizъп војьна çudatpažып dep saldattardъ çакър salgan bolor dep çanъs-ta kizi sanabagan.

Çe ondyj-da bolzo, варър çatkan albatънь ортоzънда ulus-тып çarmызъ korъga-la, sanaazъна karanuj kire bergeni çyzynen tanыла берди. Albatъ вазъбын kirelendirdi. Ulustып çarътъ saldattar çaaр keryp, baza kazъзъ çoldon tuura сыгыр turar boldь. Çe ondyj-da bolzo, albatъ icinde korъga bergenin sestirbeske:

— Saldattardъ munanda ozo kizi keryp çyrvеj, saldat bilbes kizi bar emes-degen cilep sananganca, icindegi karackыlangan sanaazъп çarъдьып, tam arъ baskыладь. Albatънь çarmызъ ере, taş sibveenip kыгында turgыskan, aitън angeldin kynnin kөzyne kуjyp

turganın kəryp, eş neme sananbagan, çyryp oturdu. Onojo çyryp oturararda, saldattarga çaramzıp:

- Bygyn kyn syreen sook, saldattar, keerkijler tonçp tur...
— Çe, a-baza...
— Keerkijler tonzodo, turvajdym dep ajtsyp-va?...
— Çe, baza, bu sookto turarga kerek.
— Saldadı çok, baza bolbos .. dep kыjdygyzıp turarda, bir kizi saldattar çaar baştanyp:
— Saldattar, ura! dep kыjgyrdı.

Saldattardıñ aldañaq sarı başlık-la çardına orongon ofitser turdu. Ol kыnndagı kыbzıp uşa tartıp, albatı çaar, ta, ne-ne dep kыjdygır turdu. Ol kolındagı bolot kыbzıp øre kedyryp, bulgap turdu. Saldattar kostoj, kostoj turup ijdi. Saldattar çaar keryp:

— Bu bular ne bolep turu?-dep bir tacpak bydyşty emegen kizi suradı. Olyı suragına bir-de kizi karu ses ajtpadı. Turguzala bastıra albatı koruga bergen, altap vazıp alalbaj, sın arka-zına çyk koştogen neme cilep turgylaj berdi.

— Çandıral... degen ofitserdin yni uguldı.
— Albatınp aldañaq başkan ulustar kajra kerdı. Olordıñ kezyne, kijnindegi aaý çok kəp ulus keryndi. Koştoj oromdordon kelip, olorgo kozılp turgan ulus kara bulutıj keryndi. Çuulgan albatı kyrdıñ çanındagı „çe-degen“ ak çalbaktı byrkej bergen turdu. Bir kezek ulus ak plattarın koňna tuşınp, albatıdañ ve-lynip, ofitser çaar bardı. Olor ol temen växıp çada-la:

— Bis, vojvıstıñ kaapıvıskı växıp çatkan edibis...
— Biste bulgak çok. Kaapıvıskı suraktu kelgen ulus, bolorıvıs.... dep ajtkanca bardı.

— Çandıra! Onon eske slerdi myltıjk-la atsın dep, turguzala prikaz bererim!..

Ofitserdin tavızınp ugup, albatı aсыpıp, turgan çerinde çaan tavıştanyp turdu.

Bu çuulgan albatınp kaan çaar çuutpas dep kazıları ajtkanda bolzo, će vojıpıñ kaapına syreen bydyp, bulgagı çok, amıg växıp çatkan albatınp myltıjk-la atkylaj berer dep biryyzide sananbagan. Emdi tınp kəryp, olordıñ sanazı buzıldı. Kaan, onco kyceten çaan kyc bolep çat. Ol ne-de nemeden korukpas, ol vojıpıñ albatızınp vojınan kederi ne ijde salar, albatınp myltıjk-la

адыр ne uradar degen sanaa turguza-la ыş сылар karałyp es sana-
азынан съыр, çogolo berdi. Onojo tura albatynan ortozынан
ofitser қаар:

— Albatyn adarga-ва?- çok, bololvosын!... dep bir katkak,
uzun bydysty, astagan bydysty, kap-kara kesty kizi кыгырды. Ol
kizi albat қаар baştañyr:

— Kerip turaar-ва? Alganygar ви-ва? Men ajtkam-ва? Çok-
pa? Bisti kaan қаар çuuк-ta bozotpos-dep ajtpagam-ва, çok-pa?-
dep acu yni-le кыгырды.

— Kem bozotpos? Saldattar-ва?

— Çok, saldattar emes. Ol ondo bozotpos!-dep kolyn kaan
ergoezi қаар sunыр кыгырды. Ol-lo tusta ofitser:

— Çandıral dep- кыждырды.

Bajagъ kizi ofitserdin кыгызын ukraj:

— Caandarъ bozotpos!-dep ajdarda:

— Ce, онь kem biler.....

— Surap kelgen kergibisti kальвъs bilip alza bozodor bolvoj....
dep ol kizee karuzып berip, ajtkañ kizilerdin yni uguldь.

Albatynan тавъш-talъ tam caandap turdь, асънган yni ondo,
тында ugulъp turat. Асьна bergen ulustyn вазыдь-da başkalana
berdi...

Koştoj çatkan suudaq syreen etkyr sook çajырьp turdь.
Saldattardыn қыздарын ере kестөp, tutkan koldo кыжт etpej,
turgyladь. Ce ondyj-da bolzo, алдында turgan ulus, kijni çanypan
albatas kыстадыр caganaktaşkan ijkileşken, çandıra вагваj, аръ
ickeri, arajdan-da bolzo, çyryp oturdь. Bajagъ kolyna ak plaat
tudыnъp, ofitser қаар udura baskan ulustar tuura, çandıra вагър,
albatynan ortozына kire berdi. Emdi, albatynan алдынан вагър
çatkan ulustardыn kөр çarmызь ak platarыn kol-ла ере tudыр çel-
biştirgence bastы, er emegen, çaan-çaş dep ыlgalъ çok, kөdyrezi
onojo bardы. Kederi мытъктын тавъзы ugularda:

— Мытъкты ne kerekty atklap çat?-dep bir calargan baştu
•веген suradь.

— Olor, tegin çer-le, albatyn kyr-le kecpej, toş-lo kecsin
dep turgan bolvoj!!-dep ulustar ajttы.

Onojo-lo turganca, albatynan ortozында kandыj-da syreen
korkustu çar uguldь. Онь ukkan albat turgan çerinen кыжтык

etpej, yn-tavyzъ çok tura berdi. Anca-mыnса bolvodъ, albatъ baza katap koskolop arajdan çyryp ijdi.

— Çok, bi, albatъп ijmenzin dep, tegin, ogъ çokko-lo atkыlap turgan bolboj-dep ajtkan kizinin yni uguldb. Ol onojo ajdyp-ta, ulustan surap turdb, ta, uluska ajdyp berip turdb. Ol-lo tuška turgъza anda munda ulustып kalaktagan ontuzъ uguldb, bir kanca kizi turgan-la cerine çыgyla berdi. Bir ças kelin kolъ-la tөzin kucaktana tудыпьр syreen çaan ontogen, saldattardып ulus çaar kestej tulkan çedalarыna udura bastъ. Bir kanca toolu kizi ol kelindi eecij vazъp, kazъzb koştoj bastъ, baza kazъzb aldыпац bastъ.

Мытък тавызъ baza-la „çыçырт“ etti. Zabor çakalaj turgan ulus oktyп agaşka kadalgыlap turganып ugup turdb. Agaşka tijgen oktor, kazъr-an tiştegen cilep, agaşka kirip turdb. Bir ok çalbak doskonып tal ortozына tijerde, tapkaj сасылъp kaldы. Ol tapkaj ulustып ystyne сасылды. Turgan ulus ekiden, çanystan çыgyla berdi. Kazъzb turgan-la cerine otura berer boldy, baza kazъzb icin kucaktaj tuda-la tuura çygyrer boldy, kazъzb aksap vazъp, kazъzb enmektep, kardып ystyne kanып agъskanca, tuura bargыlap turdb. Ak kardып ysti cookыrlanъp, kыzly kanga ujmaghan tura bardy. Tegylgen kannan вии çajыльp, еre сыгыр turdb. Kizinin çыlu kanыna kar eerip, çerge өdyp turdb. Kanga ujmaghan cookыr kardan kес ajrъp bolbos boldy. Kiziniq kanь kөrgөn kesti vojъ-çaar çava tartыр turdb...

— Albatъ kajra ijdildi, es-sanaazъ съга bergen, alan kajkap tura kaldi. Kanca, kanca sys kizinin ыj-sыгыдъ korkышу çaan uguldb.

Tolu ulus kөnkөrelep, aldyн çaar saldattarga udura çygyrdi. Ondo çatkan atыrgan ulus-la, balulatkan ulustъ çuup alarga kiceedi. Balulatkan ulustar kolып еre kөdyryp, ta, kemdi-kemdi korkydp, kыjыгызъp turdb. Albatъп çys-сыраjъ kuara bergen, kөzine karanuj kire bergen turdb, ce ondyj-da bolzo, çana kac-paj, turgan cerine, çava bydyp kalgan neme cilep, turdb. Kөp çuulgan albatъ bir nemeden korъgar bolzo, yzeri çыga salzъp, ysty ystyne çыгыльp, yzeri tepsezip salatan. Emdi deze ondyj panika çok boldy. Olor korukkan vojъnса tөzyndegi çyregi çuu-ryльp-ta turza, edi kanь tartыstanъp-ta turgan bolzo, kanga ujmaghan kardan, çyzi-kolъ kanga ujmaghan ulustan, өлген ulustan-ke-

zin alvaj, kergylep turdь. Albatynъп асънганъ syreen-de bolzo' oozyan уп съгарвај, тъм turdь. Kazъ ulus, ta, nen, nen, nen, չыыjt-kan, kizi cilep, ol չыыjt-kan nemezin taap alvaj sanarkap turgan-dyj, turdь. Kөvezinin kaş-kamagъ antarыlgan, չudurъktarыn tuyne tutkan, turdь baza kazъzъ kolъn өre tudър, bir eki oos уп съга-тър, kыjgyzъp turdь.

Albat, turgan çerden urap alvaj, kizen sukkan mal сылар, turdь. Kezik ulus attyrgan ulustъ çuup alър, albat չаar ekelip turdь, baza kazъzъ tyzynde koryp-çatkan neme cilep, alan kaj-kap tura kalgan, ulustъц iştegenin amъyna-la koryp turdь. Kezigi saldattardъ burulap, olor չаar kыjgyzъp turdь, kezigi acu-komudal ajdъp turdь, kezigi saldattarga չудъгъын kөrgyzip, kor-kыdъp turdь, baza kazъzъ, ta ne ucun bolbogoj, bөrykterin uшtъp saldattar չаar vazъrgыlap turdь, baza kazъzъ, ta kemnin асълағъла bolbogoj, saldattardъ korkudъp turgyladь...

Saldattar myltktarыn воjlorыna koştoj tudъпър, воjlorъ de-ze „seles“ edip kыjmtanvaj, тъм turgyladь. Olordъп съraj çyzi va-za-la buzyla bergen, çaaк terezi соjо tarlygan, kacar, kanъ tar-tylgan, kaş-kavagъ сөjilgen, turgyladь. Bastra saldattardъп kөs-teri bororo bergen, erinderi çava tongon nemedij, kыjmyk etpej, turgyladь...

Albatynъп arazъnda bir kandyj-da kizi syreen асънган уni-le

—Karъndaştar, bistи өskе uluska bodoj-lo saldattar çastырган turu, karъndaştar çastыra kerek сыкъ. Karъndaştar kem-de kizee вүtpeger! Baraldar! Çartap ajdъp berer kerek! dep kыjgyzъp turdь.

Bir ças uulcak fonar' turgan stolmoo çarmanъp съсыр çadala:

Gapon-mekeci! Ol bistи mekeledi! -dep kыjgyzъp turdь.

—Nекерlөr, kerdөer-вe? Bisterdi olor kanajda utkъp turga-nып!-dep turgyladь.

—Çe, tokto, sen, kervoj turып-ва çastыra iş bolgonып. Bu munajda kacan-da bolbos!...

—Attyrgan uluska çol beriger!..

Eki ismekci-le baza bir yj kizi bir uzъп, cicke sъndu er ki-zini, eki сапынан koltыktagan kelgiledi. Ol koltыktatkan kizi bas-tыra воjъ kanga ujmalgan, tonъпын сънار çeninen kan agъp, çer-ge tyzyp turdь. Ol kizinin çys terezi kegerө bergen, karara ver-gen erdilerin çyk-arajdan kыjmyktadър:

— Men ajtkam-bisterdi kaanga čuudatpas-dep. Olor kaandb
çazýgýr turu,-olorgo albat kerek emes!..

Baza-la bir kizinin:

— Konnitsa!-degen yn ugylad.

— Kackylal-dep baza bir kizinin yni uguld.

Ol-lo tuška tura, vajacъ çoldъ woktej turgan saldattar kyjtm-
raza berdi, olor eki başka wölynip kemge-kemge çol asyr bergi-
ledi. Saldattardыn aýy çaplypan, mingen attaryn, vijeletken, kalty-
kan, çal kujrugъn çajylkan atka mingen cery körindi. Ofitserdin
kyj etken çakyltazыn ukkan vojnsa-la ol, attu cery kylştarыn kyl-
darыnaq iştij tartt, øre kejdi keze bergen, albat çaar ne vaýna
mantatkan, kelgiledi. Çe ondyj-da bolzo, aýy beri ekcelgen albat,
ta nen-neni sakýr, turgan çerinen kyjtyk etpej turgylad.

Albat yn-tavzъ çok, tým turd.

— Marş!-degen syreen týp yn ugylad.

Ol-lo tuşa attu cery albatyn tabartkan, manu-la kire berdi.
Albatyn p ystyne kujun, tolku tyşkendij boldъ, but aldýnda tur-
gan çer ebirilip, bir ajlanyp kelgendij bildirdi. Albat kajra çygurdy-
di, yzeri çiga salyp, ijtkilezip, çybylgandar, but aldýnda tepsel-
di. Balu attırgan ulustý taştap, elgen ulustyn seegin azýra kaýp,
çybylgandardыn ysty-le vazýr, kackylad. Attu cery albatyn p
ysty-le kaýda berdi. Cerynin tal tavzъ çaanad. Çerde çatkan
ulustyn ysty-le, azýra-tezire kaýda berdi. Yldi kylş tavzъ ugula
berdi, kynniñ kezyne koryne sagyla berdi. Anda, týnda kok-
kyj-koron tyşken ulustyn ыj-sybýdь ugulat. Uckan oktyp tavzъ
sýktaza berdi, anda týnda kizee keliç tijgeni „syt“ ede ugulyp
kalat. Ceryge kestirgen ulustyn ыj-sybýdь, kokkyj-koron tavzъ çaan-
dady.

— A-a-a-al..

Saldattar ulustý kylş-la at ystynen bas-kes dezej keskilegen,
vargylad. Kylş tijgen ulustar kyjyp çybyl tyzyp turd. Kyzy
kany aga bergen, bastra voj kanga ujmalgan, çyzi, kezi körinbes
boldъ. Saldattardыn attary, kès-murun tuttyrbas kaýj bergen boldъ...

Albatyn tuura oromdorgo kijdire ajdap saldylar...

Attu cerydin tavzъ ugulbas bolo bererde, çyk arajdan týpyn
algan albat ojto çuulgylad, yn-tavzъn sýgarvaj kesterin çaan
keryp, yzeri, alan kajkap, kestəzip turd, kazýz aaj-vazъ çok, ta
ne-neñe-le bolbogoj, çamaan katkыrynp turgylad.

— Çe çygyrdim-le baza, enenen съккаш тунажда çугурувемидим,- деп бир кизи кыјгырп ije-le тенек, каткырпър турдь.

— Çыгырбес сапынаң çыгырерин, кайда баратанedin!.. деп база бир кизи карузын берип айтты.

Onojo tura ajlandыra turgan ulustың асънган тавызь uguldь:

— Каңдаштар! ви булардың канажткан кыъсы бolor?

— Ak çандулар! Sler ajdьр beriger, ви, алватынь не усун елtyrgilep çat?

— Eş keregi çokko өlyм воърп çat!

— Çe baş bol dezen! Kандыj mundыj ۋاڭارу bolgon?

— Алватынь кылш-la kezip, at-la tepsetkeni ne?

Ne, не воърп bargapъпп аајына съдърп alvaj, алватъ војлогъпп асънган санаазын icineп съгадарп, кыјгырпър турдь. Onojo аята, не-не ederin-de aajlap alvaj, kederi kacraj-da, ta, nenide сакърп turgandыj, виr չerge cogылсырп, ta nenи-nenи ىңдап, асъктаппър, ағъ-вери kergylep турдь. Çаңыs-ta buruzь çok, aktan-ak алватыньн кань төгүлгөнин kөryп, ulustып ici bulganпр, icindegi nele bar sanaazь-la асъпър, ici, виurь асъj berdi, turgan çerden altap alvaj, turgylадь.

— Eej! Kelip balulatkan ulustь ekelezeer!- dep бир çаш uul syreen тъп кыјгырп турдь.

Ulus онь ukkan војьпса-„sert“- ede-le, kөdyrezi ol uul çaar bastыразь мендегене, baskыладь. Olor oromпъп исьна съgarda, udra, bastra војь kanga ujmalgan, cala attырган ulustar kelgilep турдь. Olordып kazъzь kardып ysti-le emektep, but вазъна turър alvaj çyri, baza kazъzь çyk-arajdan вазър, ағъ-вери çajkalgan, uluska udura kelip турдь. Ulustar ol balu attырган kizilerge boluzър, olordь, kazъzьп, koldorъ-la kөdyrizip, baza kazъzьп kolтъктап oromпъп ici çaar ekelgilep турдь, ondo ulus tarтьр вагър çatkan izvozçikterdi toktodьр, olordып tartър oturgan ulustарып сапынаң tyzyre ajdap, ordына ol balu attырган ulustардь oturgырп, ta kajda, kajda atandырп turgylадь.

Sagъska bastырган алватъ yn-tavyzь çok тъм boldь. Olor, ol, balu attырган ulustь асъктап kөrgylegen, turgylадь. Olordып onojo do turgань, baja, ta nenи-nenи kөzi-le kemçip çatkандыj, nenи-nenи tendeştiриp turgandыj, boldь, emeze, baja, bir çaan ucurlu surak sөстин karuzын ugarga turgandыj bydyсты turgylадь. Ol surak çart emes. Оньц çartына съgarga kiceengen bydyсты turgы-

ladb. Suraktyň, deze, karuzъ çart emes, aaј-ваzъ çok, kara kөlet-көe bastыгър salgandyj, bildirip turdь. Bu suraktyň aaјъ съkraj turar-da, вaja, çanъ-la es-sanaazында bytkyl воjъ turgan, kajral kezik bereeci kaapny syri, emdi karagър, kөrynpbes boлp, yrele bergendij, bildirip turdь. Toolu ulus sanaazында kaappыn syri tort-lo çok boлp barganъp, çart aajlap algыlađ. Baza kazъ, kaanga syreen bydyp çyrgen ulus, emdi kaappыn ne-le korkыstu çaman кыъбын çart тапър-ta algan bolzo, emdi-de onъ çamandap ajdar-ga boлp-alvaj turdь. Kaan degeni olordыn yrgylci izenip çyrgen izemcizi bolgon, kaan çok bolo berze, olordыn sanaazында onon arъ izenip çyrer nemezi tort çok boлp barbazыn dep, onъ ыскынъp ijerge, korkыr turgandыj boldыlar. Onъn ucun olor icindegi kalgan izemcizin çogolposko kiceendi.

— Bajagъ çylan tas baştu, çardында kyren өndy çamasъ çamagan pol'tolu kizini eki өske kizee koltыktatkan kelgilep çattъ. Onъn kileп tas сокъзъ kanga ujmalgan boldь, сагъ съга ver-gen, вазып өre tys tudыр alvaj, silizin boş salыp ijgen, bidыn altap вазър alvaj, çyk arajdan kelip çattъ. Onъ bir çanънаq uzыn sъndu, çalbak съrajlu, çylan baş, uul koltыktagan, baza bir çanънаq съrtък çaman tere tondu, aamaj съrajlu emegen kizi çedin-gen kelip çattъ.

— Akъr, Muxajlo, bu kanajttъ?-dep balu attыrgan kizi kiusыn danыр, kelip çattъ.

— Albatъ atkыlaar çan kajdan kelgen?... Ondыj bolbos kerek bolgon...

— A, baza, bar emej!-dep bir çandagъ koltыktagan ças uul ajttъ.

— Atkыladь-da, keskiledi-de... dep yni çamaan boлp, yj kizi ajttъ.

— Ajdarda, Muxajlo, albatъn atsыn dep çakъgan turъ?...

— Ce çettire-le boldь! Aa baza, seni-le, meni-le kiusыndazar dep turaar-ва? Ajsa, bir stakan arakъ berer dep turaar-ва?... dep kostoj baskan uul ajttъ.

Baza bir cala attыrgan kizi turanып stenezine çelене turъp аlyp:

— Ak çандular!... Bisti ne ucun өltyrdi? Өltyrzin dep kemi-zи çakъдь?... dep ol kizi silizin boş salыp ijgen, çyk arajdan but

вазънда түрьп, аждыр турдь. Улус онъ alan kajkap, ugup, koştoj вазър, өдүр турдь.

Onon uraak emes kederi bir kanca ulus cogъльп algan turдь. Olordын ortozънда bir syrekej korukkan yndy korkuştı aсын-
gan kizinin кыжызь ugulър turдь:

— Kece Gapon ministrga ваър, tuştazър çyrgen. Ol вуғун
kандыj bolorын çart bilgen turь ol mekeci,bisti ol өlymge ekelgen
turь!...

Оньп ol кыжызьп ugър, albatynың ortozънан çyzin вазън
kizinin ajtkanь ugulър turдь:

— Bisti munajtkanьnda oo ne tuza bar?...

— Men bilbesim?!..

— Ol-lo tuşta albatъ anda, munda tyjmeze berdi. Ne,ne во-
льп barganып çart aajlap alalbaj turдь, ce ondyj-da bolzo, korkuş-
tu-la çaan kerek сыър turganып, albatъ oncozь çart tanър turдь.
Bu сыккан çaan kerekтиң karuzъна kem turar. Karuzъна turar kizi
онъзып albataa çart ajdьр berzin dep ulus sananър turдь.

Oromнын ortozъ-la etty-çendy emegen kizi çyгур oturdь.
Оньп kijgen ton өdygi eskirip, elej bergen волътър. Ol eme-
gen kizini kөzynen kөrgөндө, воъj ery сыrajlu kizi emtir. Ol воъj,
çyриp oturala, ijilap oturъ, kanga ujmalgan on kolъn sol kolъ-la
çава тудынър albatъдан, ijlaganca, surap çattъ:

— Emdi men kanajър iшtenerim? Ak çандулар mee ajdьр ve-
riger: albataa kileer neme bar-ва, çok-pa? Каапъвъс-ta bisten tuu-
ra boldы!...
Ol kolъna attырган yj kizinin çart ajtkan sөsterин ugup, alba-
тъ kenetijin цикъзънаң ojgънган neme cilep, bir çerge turър alba-
яъ beri cajkala berdi. Onojo cajkalgan albatynь kөryp, ulus ka-
зъ-la сапънан kelip kozo cogъльп, ol emegen kizinin sъgъдъп
alan kajkap түндагылап ugup turgыладь.

— Ajdarda, albataa zakon çok turu?-dep ol çuulgan ulustып
ortozънаң bir kanca kizi ajtъ. Bu kazъзь aldынаң icinde ajtкыланыр,
kajkap turдь.

Kedertin acu-koron тавъш ugulды:

— Kalak-la kalak seni, волъзъмдь çetkil aldым: ишътпъп
видып syj adър salдылар!..

Ulustып тавъзы turguza-la çaanadaj berdi. Ol кыжъ тавъшka bir-de
neme ugulbas boldь. Ol кыжъ-тавъш tam çaanadap turдь, ulustып

ең nekeer sanaazъ çaanadap turganъ bildirip turdь, асънган војь
ала көзи сагылган, екре-çyregi өрө kөdyrilgen turdь, kan төгөеси
kaandar-la tartыzarga çazандь, kacar kanъ tartылган, kaş-kавағ
tyylgen turdь ajdarъ çok асънганъ ku-kuba bolo bergen çysterinen
tanылып turdь.

— Nekerler! Çандыра kaçpas kerek! Ajsa,,bolzo, kelgen kere-
gibistin аајына съгар волоғывъ-та?.. Astan, astan arajdan baraldар!..

— Boş eltyrgilep salarlar!..

— Çe ajdarda, kizi өltyrer zakon çok dep saldattarga ajdьр
kerelder!.. Olor ajsa, aajlap, bilip algaj-ne!..

— Ondьj zakon bar-da ne, ajsa? Onъ bis kajdañ bileribis!

Çuulgan albatъ өskelenip, kuula bergen, er-sanaazъ kire bergen
turgyladь. Ças ulustar bir kicineketen belektenip, tuura orom-
dor çaar tarkap turdь, albatъ deze bastrazzъ baja, suu çakazындагъ
ak-çalvак cer çaar çылър bargylap turdь. Ondo elgen ulus-la, cala
attыrgan ulustъ çiup, tartыр turganca boldь, ulustan agър turgan
çылу kannып çыдь çытаныр turudь, kalak, kokыj ontu-sыгыт çaan
ugылып turdь.

— Zimin Jakovтып tort-la mandaјына dijdi.

— Çe, kaапъвъстъ... баş bol dezen?

— A-a, vaza bistи syreen-le utkыdь. Kandyj-da kizinin çaman
ajdьр, асънганъ uguldь. Baja, saldattar ulustъ atkalakta, ol kizi
munajda çaman ajtkylagan bolzo, onъ ulus ol-lo çerine yze-çara
tartыр ijer edi.

Bir kicinek kыscagas ulustъп ortozъ-la etkyyldep, cygyrip
otura-la:

— Enemdi kөrdөөр-вө?-dep ыjlap turup, ulustan suragylap
turdь.

Çaan ulus ol баланъ ugup, oo çol berip alan kajkap turgы-
ладь....

Onojo tura bir kolып съj attыrgan emegen:

— Balam! Balam! Men munda...dep ajdьр kыscak çaar kelip
turdь.

Oromdogъ ulus arajdan tarkap, oromdordып ici вош bolo
berdi. Ças ulustar mendej vazър urap turdь. Çaan ulus bir, eki,
yc kiziden kozылър. ças ulustъ eecij al sagыška kirip kalgan, araj-
dan vazър çyryp oturgyladь. Olordып ermek-sezi as boldь....
Anda-munda асънганъна съдабаган ulustъп kaa-çaa kыj ede:

— Айвашъ кайра селип ижени ви-ва?

— Кизи өлтирең таңмалар!.. деп айтқыланышкандаръ угүлуп турар

boldy.

Ulus өлгөн улуска кilep-te turza, воjлогынъң arka тоjынъ
çyk-le չава baskan, syreen ujan, kul sanaazынъ չыыja bergenin,
baza-la çart танър turdъ. Kaandъ mактап кииссындазаръ baza-la
tort չыыжды. Olor kaandъ çакшылар, онъ мактап ijgezin, icindegi,
batraj turgan ес sanaazъ koskolo verbezin dep, северленип tur-
gандыj, bildirip turdъ.

II

— Kaan өргөөзин ajlandыra kurcaj, yzygi çok turgan соju
cery turdъ. Өргөөлердин kezynekterinin алдында attu cery turdъ.
Өргөөнин ҹанънда at terinin, tezektin, өлөннин չыдь kolыкър, չыт-
танър turdъ. Yldi kыльштып șыныrt тавызы, komanda bergen кыджы-
-тавызы attardып tibirt-kiştyzi өргөөнин ҹанънда badышпaj turdъ.

— Өргөө ҹаар kelgen bastra oromדור-lo аајь çok көр ulus
kelip saldattarga sranaj-la չава kelgilep, toktop turdъ. Ol ҹuулган bir
kanca mun alvatынъп аајь-сок асынгань kөргөn kөзинен танър
turdъ. Ulustып ҹyzинең sook ҹајыкър turgандыj bildirdi. Bir rota
saldattып bir ucu өргөө չава turdъ, baza bir ись eskyrgen agaş-
-tajlandыra tutkan temir reşotkoo չава turdъ. Ol turgan saldat-
tar alvatынъ өргөө ҹуук kelvezin dep, olordып ҹолып виудактар
turgылады. Çoldo turgan saldattarga oo ҹuулган аајь çok көр al-
-ваты udura turыр, көстөн kөske kөryzip turdъ.

— Gospoda, tarkagar!-dep тып ҹаан тавыстанваж fedfebel' ulus-
ka ajdyp turdъ. Ol saldattardып bir исьпаң baza bir исуна ҹыгара-
вазыр ҹырyp, ulus ҹаар kөзи-le kөрвөj, çardы-la, kolъ-la ulustardы-
ijtkilep, saldattardan uradyp turdъ.

— Bisti ne исун возотроj turaar?- dep ulustar surap turdъ.

— Slerdi kazызына возодотон?

— Kaanga!

Онь ukkan fel'dfiebel' bir-kicinek sananър tura-la alvatы ҹаар
baştanър, көккөн bydyсты, ajttы:

— Kaandъ өргөөзинде çok dep, men slerge ajttым-ва, çok-
ра?... dedi.

— Kaan çok dep turun-ва?

— Çok dep ajtpaj, kanajttым! Bar аяъ tarkagar! dep fel'dfe-
bel' ajdyp turdъ.

— Kaan orđyanan çok turu!-dep albatır elektezip turgyladı.
Fel'dfesel' çyryp otura-la tuura tyzip, kolın ere kedyre-le:
— Sler kaandır elekter turaar-va?
— Ońń kem elekter turu?
— Ondır sesti ne ajtaar!-dep fel'dfesel' ajda-la, baza başka
çoon yni-le:

— Ol gorodto çok!-dedi.
— Ol kajda-da çok bolboj!

— Kaan vozogon turu! -dep ulus tıñ anda munda kÿjgyzgÿz
turgyladı.

— Kaan kajda bargan?... Kermester, sler ońń adır salgan
turaar!

— Sler albatır, bastırazın eltyrip salarıvıss dep sanandaar-va?
— Bastıra albatır, eltyrip albasaar!... Albatır çeder-le!...
— Sler albatır eltyrip turıvıss dep, kaandır eltyrgenigerdi
bilinip turaar-va?

Onjdo tura saldat kÿjgyrdı:

— Gospoda, munan kederi varıgar. Kuicındaşpagar!

Ońń ukkan vojıpsa bir kizi:

— Sen kem? Sen saldat-pa? Saldat degeni-ol ne? Aajlap turun-
va?... dep turdı.

Baza bir çapında bir ecki sagaldu өвөгөн saldattar çaar çaan
yndenip munajda kÿjgyr turdı:

— Sler-de kizi, bis-te-kizi! Sler bygyn şinel kijgen turaar, erten,
deze, bis oşkos ton kijgen boloroor. Ol tuşta slerge baza bis cilep
kursak kerek bolıp varar. Ol tuşta iştigidij bolor. İşteer iş çok
bolor. Aýlda çiir kursak-ta çok bolor... Ol tuşta uuldar, sler baza
bis cilep şıralaj bereriger... Ajdarda, slerdi baza adar-va? Sler
aştaj berzeger, slerdi baza-la adır eltyreten turı!...

Saldattar sookko tonıp, bir budınaç baza bir budına väzıp,
buttarınp väzıp sogıştıryp, kulaktarın uzanızıp, tudıngan
myltıktarın alma-telme bir koňnaç baza bir koňna tudınp turgyladı. Saldattar өвөгөnniñ kuicınp şinzilep ugup, yşkyrizip
arı beri kergylep, tongon erdilerin tili-le çalangylazıp turdı.

Saldattardıñ sookko kegere tongon çysterinen olorgo san-
başka karanuj sagış kirgeni çart kerynıp turdı. Olordıñ ta ne-
neden korıga bergen teneksy kergen keşterinen tanlıp turdı.
Saldattar ulus çaar cike keryp bolboj, keşterin sugar çerin taap

albaj turgyladă. Boro bıdıp cəjile bergen saldattardan erikceen sanaa çayıp turgandyj boldy.

Albatyr saldattar-la ıdura, təş teşke çava turdy, kazъ birde saldattarga ijde saldyryp-ta turza, edyzin alyp, saldattardы kajra ijde salyp turgyladă.

— Araj, tokto! — dep bir kargan boro kizinin ajtkanъ ugylıp turdy.

Kazъ ulustar saldattardыn koňnan tuďyp, olorgo ta nenı, nenı çarttап, kuiscыndap turdy. Olordy saldattar yп тавъş çokko ugup-ta turza, kesterinin tapyldaganынан eske, қытък eтреj, тым turup, ugыр turdy. Çysterinen kөrgөnde, saldattardыn albataa ki-lep turganъ tanlyp turdy.

Bir kara вөrykty uulga:

— Мытъкка тијве !-dep bir saldat kыj etti. Ol uul deze saldattыn төzine savarъ-la сокър munajda kuiscыndap turdy:

— Sen palac emes, sen saldat... Seni Rossijanъ eştylerden korulazып dep, çaldatka algan... Sen deze војьвьстың-ok albatyr atkylap turып... Seniince Rossija degeni-ol, ne bolor ?.... Ol, vi-la turgan albatyr bolbos-po? ...

Onon arъ albatyrny elektegen, асъnganъ ugulup turdy:

— Bis adыр turgan emes ! - dep saldattardыn biryyzi ajttы. Onon arъ ulus kыjdyгьштъ:

— Kөr-le Rossija - degeni - ви turgan orus albatyr bolor.

Albatyr војьпын kaapъna tuştajып dep turu !

— Kaan albatyrzып kereksivej turu-ва ?

— Albatyr kaapъna војьпын komъdalыn ajtkanъnda ne çaman var ? Onъ sler biske ajdyp bereer?

Bir saldat çer temen tykyryp ije-le:

— Men bilbesim! dedi.

Koшtoj turgan saldat:

— Bisti sler-le kuiscыndaşrazып dep çakър salgan!-dep ajda-la temen kөryp ijdi.

Baza bir saldat koшtoj turgan kiziden surap çattы:

— Sler Rjazan guberni kizizi-ве?

— Çok! Men Pskovтын kizizi bolorъm.... See ne kerek?

— Çok, men tegin anajda-la, војьт Rjazan guberni kizizi edim!-dep ajda-la, çalbaç edip kylymzirenip ijdi, onon sookko tongon çaryndarып silkip saldy.

Albatъ вого-видък сөйлген saldattarga ѡава келип, talaj tolkuzъ kelgendij, ijidilgilep turdb. Albatъпп көр çармъзъ bojlotyнп ne kerekty kelgenin çart aajlabaj, bi munda ta neni sakьpta turganып војь bilvej, turgyladь. Bu tuшta olordып aldsнda ile-çart kerek çok boldь. Olordo çanьs-la асънган sanaa bar, onon eske eс alatan sanaazъ bar boldь. Оньп ucun olor oromnoң ajgy-lyр albaј, ondo-lo tepeengilep cyrer boldь. Olor onojdo-do cyr-ze, eс alar çeri baza çok boldь, icindegi асънганып съгарар çeri baza çok boldь. Saldattar cuulgan albatъпп асъндыгвaj turgyladь. Saldattardь kөrgөnde, olordып sanaazъ cyk-le съдър kalgandyj bildiret, bojlорь deze sookko eтkyre tonър kalgan, bastra војь түркыраган, erin tiшteri sogulgan turgyladь.

— Tan erten tert casta съккапывьs, emdigee çettire turyvьs. Mundыj tybekti kem kөrgөn?!-dep saldattar ajdьp turgyladь. Baza kazъ saldattar:

— Bu tuшka çадър өле-де berze tort!-dep ajdat. Baza kazъзъ:
— Sler çangылаар bolzoor, kajdat, ol tuшta bis-te çылу ka-zarmaa barar edebis-dezet.

— Emdi kanca cas boldь-ne?-dep suraar-da eki caska ce-dip oturgan. Ol-lo tuшta:

— Sler ne nemeni sakъp turaar? Slerge ne neme kerek bol-gon? Ne munda шыralap turaar?!-dep fel'dfebel' uluska ajdьp turdb.

Оньп ajtkan seстeri, kөrgөn kөzi, bar сыпь-la ajdьp çatka-nь albatъпп sanaazъn bir ebeш soodьp turdb. Оньп çart ajtkan seсторинип ucurъ kандыj-da çaan, teren ucurlu bolgonь bildirip turdb.

— Mьnda neni sakъp turaar? Саңьs, slerden ulam mьnda ce-ry tudьp, шыralap turu...

— Bisti baza adaraarva?-dep bir çardыnda baslyktu uul on-on suradь. Fel'dfebel' tyrce iпcьkraj tura-la:

— Çakyta berze, adarъvьs-la!-dedi.

Оньп ukkan albatъ baza-la, kazъзъ kyjdygъp, baza kazъзъ saldat-ta цjaltъp, baza kazъзъ korkydp, elektep turgylaar boldь.

— Ne ucun, ne ucun?-dep onco kiziden тьп, kъzъl cysty ki-zi kyjdygъp, surap turdb.

— Bijlerdin çakъданып nemee водовоj, ukraj turaar-ва?-dep fel'dfebel', koъ-la kulagып uuzaganca, carladь. Saldattar albatъпп ermek-sezin ugъp tura, erikceen kestери-le kөrgylep turdb. Olordып viryyizi kyjgyrdь:

— Ex, emdi turguza-la izy neme icip, çigen bolzom, kajdat!..

— Menin kaptymdь icerin-be?-dep surap, kemniñ-de aсынган yni ugырь kaldь.

— Men an emes!-dep saldat aсынган yni-le karuzъn berdi.

Ulustъn kuiscыпь izip turgan nemedij, sesteri tam çart ugular boldь. Bir kөk kөsty çalbak sagaldo, coon kizi:

— Saldattar, sler kem? Sler orus ulustъn baldarъ emes-pe? Albatъ çoksbrađь, onъ undъp saldalar, turuzarъ çok boldь, işteer izi, aş kursagъ baza çok. Onъn kereginde, albatъ bygyn kaapъnaq boluş surap bargan, kaan deze slerdi albatъnъ өltyrzin dep çakъgan. Saldattar! Albatъ slerdin ada-eneger-de, aga-karyndazъgar-da. Ol slerdin ucun kozo kыjnalъp çat. Slerdi deze kaan albataa udra ijnip, ada-karyndazъgardь өltyrzin dep çakъp çat. Sler çakъ sanalъp kөrөer! Bojgarga vojgar karsu bolgonъgardь bilip alьgar!...-dep ajdъp turdь.

Bu kizinin mendevej, çaltanvaj ajtkan yni, ery съrajъ, kazaja bergen vazъ, kileenkej kөzi-minъ oncozъn kedertin kergende, saldattardыn sanaazъn koskop, çajkalta bergendij bildirdi. Saldattardыn kazъzъ çyk-le vazъn salъp ijgen, kesterin kerer cer tappaj turgandyj boldь, baza kazъzъ kuiscыпьn tavylap, тъндап ugъr turdь, kazъlarъ vaştarыn çajkap, ulu çaan тъпъr turdь, өskөleri tuura kөryp, kabaktaryn tyunip, eš neme sanaazъna kirvej turgandyj boldь, viryuzi өвөгөнгө ajtt:

— Arъ kederi bar, ofitser ugup albazъn...

Erin sagalъn tolgogon, uzъn sъndu, sъjman çysty,boro kesty ofitser saldattar turgan fronttъ çakalaj araj, mendevej vazъp kleedi, on koъna percatkazъn vadъra tartыp çadala, araj eek tizin etkyre:

— Tar-kagar! Kede bar!

— Ne dijzin?

— Kuiscыndanъp kerci, men see kuiscып bererim!...

Ofitserdin çyzinin edi kalъn bololo, kыr kыzъl vojrtъr; tep-tegerek çaan kezinin odь өсүp kalgan nemedij boldь. Ol mendevej-le vazъp klede-le, çerdi „tac“ ettire kaza vazъp kelip çattъ. Onъ eecij saldattar ucuk tartkandыj typ, tys сөjilip tura berdi. Saldattar deze төшөrin kerceje tudъp, icterin kытъръna tudъпъr buttargыnъ vazъ çakъ turъ-va dep kөryp, aсыktанъзър

urdь. Kazыларъ ofitser  aar umdap, albat kederilezin съrajlarып soodo tartыпър turgыladь. Ofitser saldattardып виј исъна  ede-le къждырь:

—Smirno-o!

Saldattar „seles“ ede-le turgan-la  erin- kadalgan oktyj tur-gylaj berdi.

— Tarkagar, dep  акър turъml-dep ofitser ajda-la, mendevej-le къпъндагь кълъзын suura tartть.  uulgan көр albat, tarkaъjып-da deze, kijneni ijdlip turgan ulustan kanajyr-ta вольр-albas boldь. Albat oromgo вадьшпас boldь. Albat ofitser  aar  aman korgylep turдь, anda тьнда опь ajtkыlagan, elektegen sestor ugыldь. Ce ol dese къйтък etpej bek turдь. Ol  olyntik kergen kеzi-le rotanъ асъктар kеrdi, onojo korgylep turarda kavak tykteri bir kicinek seles edip kalър turдь. Onыn onojo, albataa bir kicinek kilevej turgalъna albat асъпър turдь, olor ofitser  aar ol-ba dep къждыгъзър turдь.

— Bi bisti ajabas!

— Ajarypaq bolgoj, ol bisti vojь-da kezerinen korukpas.

— Kерzen, seledkazыn *) uштыр algan!...

— Ej barin **)! Sen kizi  oltirerge belen-вe?..

Albat bir-le sanangan, ol sanaa albatып tekши algan. Olor korgagarыn undыр saldь, tam arь kandъj-da korgyp pas,  altanbas-bolo bergen-turдь, ес къждыларъ tam  aandap, elekter ajdarъ ть-циj berdi. Fel'dfebel' ofitser  aar udura kore-le, ku-sarъ bolo bergen „seles“ etti, къпъндагь кълъзын baza istyj tartть.

Kenetijin sъvъskыпъп korondу ynı uguldь. Ulus sъvъskъ tart-kan saldat  aar koryp turдь. Onыn  aaktarъ kanajta-da syreen  aan bolcojo bergen, kesteri antarla kergen, kolъndagь sъvъskызъ тъrkыrap turдь, sъvъskыпъп ynин syreen uzak сеjе tartыр turдь. Albat sъvъskыпъп тъrkыragan ynин tuj alър kъждыгъштъ-da, sъgыгъштъ-da, kargap ajdyr-ta turдь, ogyryzър, сыңыгъштъ-da.

Ontu, sъgыт, kalak-kokъj tyze berdi:  olymneq kасыр varar  er çok boldь. Kacaъjыn-da deze, albat  odyp albas boldь. Bir kanca kara kijimdy ulus воj-lo cerge  adър ije-le, tam arь  er-ge  ава  аршыngандыj  иурсыр turдь.

Koldorъ-la  ysterin  ава тудыпър turдь; bajagъ  albak sagal-

*) Seledka dep valk var; munda dese ofitserdin kълъзын elekter ajtkan ь.

**) Barin-dep kara albat виј ulustь ajdar bolgon.

du kizi ulustyn aldynan saldattarga udura turyp, paltozynyn emyrların kajra taşlap, körpegeş endy kezi-le saldattardy teze kestip, neni-neni usrej-le, kuiscındap turarda, onyn uni eske ulustardyn tavzyzna bastygır, ugulbas boldy.

Saldattar myltıktaryn „tap“ ettire bir aaj ore kedyrgiledi, ulus çaar kestej berdiler, bojlorь deze kadыra tonyp bargandyj turdy, չedalarь ulus çaar kestedi. Çe, ondyj-da bolzo, olordyn չedalarь bir ten turbadь, kazызъ koldorynyn түркъraganyna ore temen selendep turdy, kazylarъ srañaj ore kestej tutkan, baza kazylarъ temen, cer çaar koştoj tutkan, çanys bir kanca toolu-la saldat ulustyn tezin kestej udura tutkan turdy. Saldattardyn basra չedalarыn kergende, olor sujuk çymzak nemedij aý-beri byktelgilep, түркъragan turdy.

Ol-lo tusta:

— Sler kanaýp turaar? Kizi oltýrip amtazýgan tanmalar-dep bir kizinin korýkkan uni uguldы.

Çedalarдын вазъ seles-le etti, myltıktyn tavzyz „çzyrt-la“ edip kaldi, ulus kajra enildi, oktordyn kelip tijsenine bir kanca kede -çana sogyldы, ok tijsen ulus çsybylgyladь. Argazyn tappagandar temir reşotkanъ azýra kalyp, sadka kirer boldy. Myltıktyn tavzyz baza-la katap, katap çzyrap сыкты. Bir uulcak reşotkanъ azýra kaýp çada-la, okko tuttyra-la, ol tuşka baş temen selbilip kaldi. Onyp çanypdagъ uzun, tys sýndu, çymzak kalyn cactu kelin kizi bir oos ontop ijele, turgan cerine araaj çsyyla berdi.

— Çaramastu tanmalar!-dep kemnin-de uni ugýlyp kaldi.

Tavýş bir eveş kirelendi, oromdogъ albaty-da astaj berdi. Kijni çanyp-da bolgon ulus kackylap, orom-la çygyrip oturala, tura kalyp, ogrodtorgo kijdire çygyrgilep turdy, bastrazъ çana-ka-ca sojkoşkon, ijdişken, çylyp oturdы. Ulus-la saldattardyn ortozýnda bir kanca kulaş ak cer artyp kaldi, ondo ьсь-сысь çok attırgan ulustar çattы. Olordyn kazызъ tura çygyrip, albataa kijdire çygyrgilep turdy, baza kazylarъ çyk-arajdan turyp, ojto çsylyp, akkan kaly-la çerdegi kardy ujmagylap turdy, ojto katap turyp, aý beri çajkalganca, çerge kanyn agyskanca ulus çaar keli-gilep turdy. Kep kizi ele bergen, antara-kenkere taştalgan çattы. Olor kanaýda-da bastra војь syreen solyn olymnin kolynan çygar-ga, albadangan keveldy, kadyp kalgan çatkyladь.

Albaty kalaktaganca kasyr turdy. Olordyn ajtkyş kargyş kij-

гъзъ съгът онту тавъш-ла биригіп сокъыг аајлу ugulup turdb. Saldattar deze turgan çerinde кылтъс etреj тъм turdb. Olordын çysteri boro үидик kire-bergen, erinderin tiştengen turdb. Olor ваза-la ulus-la kozo кыжырьзага turgandyj boldy, сапъс, ta, ne-neden korkыр, воj-воjылогып тудыпър turgandyj boldy. Olor вая сылап көsterин çума көрвөj, алвать çaar, ak-tek tyze bergen, көsterин çaan көрүр turdb. Olordын ви көргөn көsterинде kizi кеби çok boldy. Uzada cejilgen çysterinde воронъ kirgen көsteri-le ne-de neme көрүр алвай turgan nemedij bildirdi. Saldattardын колындагъ мылькташ түркъразъp, çыдalarь ашъ бери çajkalыр keldi.

Çaan sagaldu, көк кестy kizi çерден tura-la ваза katap үjlaganca, воjъ түркъraganca:

— Meni өltyrip albadaar. Nenin ucun degezin, men slerge сър-ла сып ermek ajtкан ucun, — dep ajdyp turdb.

Алвать ваза katap araaj, ун тавъзъ çok çандыра keldi, ваза katap atырган ulustardы çиip turdb. Bir kanca kizi ваяжъ saldat-targa киисып ajdyp turgan өвөгөнгө koштоj kelip saldat-targa ta nenи nenи ajdyp turgыладь. Olor saldat-tarda ujalтыр-та, çөртөр-те turdb, воjlorыпъп icindegi асънган sanaazып çaan сыгарваj, çук arajdan тудыпър turgыладь. Olor сындык ses kасан-da çener de-gen, воjlorыпъп icindegi tenek sanaa bydyp turgанъ bildirip turdb. Bu munajda алвательп ajdarь çok katulaganъ syreen tenek sanaa dep sagъстарып uguzarga kiceenip turgandyj bolgыладь. Saldattar arga çоктон воjlorыпъп çаман кылнган кыльсып buruulu bolgonып воjlorь bilip alzып dep kiceep turdblar...

Ofitser kol мыльсып uştyj tartыр алър опъзып асыктар көрүр alala, ol coк turgan ulustar çaar bardy. Ulustar deze ofitserden tuuralap, вая кырдан таш antaryыр, tyzyp çadarda, kizi kanajda onon асыктанатан edi, ваза-la onojo ofitserden асыктаныр, kede-rilep turdb. Bаяжъ, көк кестy kizi deze, turgan çerinen çана bas-paj, ofitserden sraj-la çaltanvaj, өлгөn ulustan төгylgen kan çaar колып sunыр, ofitserge асыпър:

Bu, төгylgen kандь ne-le агсыр alarъgar? Bu kандь воjъ-gardan kacanda агсыр albasъgar!...

Ofitser опъп çапына вазър kele-le, каş-kавабып tije-tudyp, kazъr andыj kөre-lө, kol мыльсып ol kiziniн төzyne udura tutты. Kol мыльсып тавъштанды, oktyп ызъ ofitserdin колып ajlandыra eki yc katap ajlangанъ kөryniп kалды. Aldыnda turgan kizee ok tije-

ri-le, опып buttarъ вош byktele berdi, өен војь kajra antarylyp çada-la on kolъn ere tutkan, съгылдь. Oo çuuк turgan ulustar turgan çerinen ofitserdi tudar dep „tap“ede çygyrdiler. Ofitser deze ol ulustan kасыр, kede çана kасыр çygyrdi. Ol bir kolъna вазъндагъ вөrygin uшta tartыр tudungan, baza bir kolъnda kol-myтъбын tudыngan, olor-la eecij çygyrgen ulustь korkutkanca kасыр oturdь, çuuк kelgen kizee kol myтъбын udura tudыr turдь... Onojop turganca, bir çаш uulcak ofitserdin çолъна tuura съгылдь. Ofitser oo артъга-la, опып icini kыльзъ-la çara sajр ijdi. Онь kөргөn ulus ofitserge tam асыпър, опь tabara bergediж boldь. Ofitser deze, aaj вазъ çok, ne-le dep тъң kыjdyrgan, kыльку at сыlap tyjmer, ogurъp turдь. Bir, kандыj-da kizi вөrygi-le ofitserdin çyzine çава attь, өске ulus deze kizi kальна ujmalgan kardь bolcoktoj tudыр, ofitserdi atkыlap turдь. Опоjop turarda ofitserdin kыjdyзын ugup, fel'dfebel' bir kanca saldat eecitkence çygyryk-le kele-le ulus çaar udura çыdalarын tutты. Ulus съданып ucunan çaltana-la kederi-çана kackylaj berdi. Ofitser deze kыльзън uшtyj tartыр, опызын ere тицър bulgagan, uluska adыпъr tura-la, ваяжыr sajdыrgan uulcak çerde, kardып ysti-le, kыzly kальна agыskanca, çyk arajdan, enmekter çyrgenin kere-lo, kalъp вагър, kыльзъ-la uulcактып kекsyn etkyre sajр ijdi.

Sъvъskъпъп yni baza katap uguldь. Ulus, опь ukkan војьпса, oromnoq kapşygaj, mendegence tarkap çygyrdi. Эre kejde sъvъskъпъп yni tolgoпър, kanca çyzyn-ваska ekcelip saldattardып tenek kөргөn kөsterin çurap çatkандыj bildirip turдь. Onoq өске, ol sъvъskъпъп yni ofitserdin kylyktengenin, опып kizi kальна ujmalgan kыльзън çыгыкка çurap turgandyj ugujъr turдь....

Tyry kизiden көр kanь agъp kardь ujmap salgan. Ol kan kizinin kөzin војьна çава tartыр turgan nemedij, kizi, kөziq kыzly kannan аjгъp alvaj, ic sanaazъ kubulъr turдь. Saldattar, deze, ol-lo tuşka syreen аcьktana bergenndij, тоjыndарь сөjilgen, аrь-beri tolgoj kөryp, myтъk-la kizi adarga bedirep turgan nemedij, bildirdi.

Ofitser, deze, saldattardып bir ucunda turъp alyp, kыльзъ-la kejdi keze caap, ta, ne-ne dep, тъң kыjdygъr turдь. Ulustar oo karuun berip:

— Palactar!...

Merzavetster! - dep кыјьрганъ, ondo, munda ugulър

turdъ.

Ofitser sagalып съјманър, опъ tolgop, ondop turdъ. Мылъкътън тавызъ baza-la eecij-teecij չъзъraj berdi... Oromdordыn icinde tolitura ѣк-съгъ çok ulus boldъ. Ol ulusta iшmekci ulus as boldъ, kөвүзи ook-teek koçojmdar-la sluzaşcij ulus boldъ. Olordыn çarmъзъ ulustън çerge tөgylgen капын ozodo kөryp çyreten, baza kazъзъ politsijada soktъrъp çyreten bolgon. Olor emdi tuurazънаң oromdogъ tyjmeen тавышъ ugup, съккан ulus bolup çat, olor ol tyjmeendi tam çaanadыр turdъ. Olordын çaan-çaş bastra uluzъ syreen kөтккан bydyşty, kaja vadыр kergylezip, nenи nenи ындап ugup çyrgendij, baskylazър çyrdi, yzeri воjorъna albatънь kanajda atkыlap өltyrgenin kiisсыndap, ol attыrgan uluska kilep, асыпър, ajtkыланъзър turdъ. Cala-attыrgan ulustъ tokto-dыр, olordon surap, ugup tura, kalaktaزър turdъ. Оноjъr tura, olor kiisсыndарын kazъ birde arajtъr, şъvъганър аждыр, вастарын çajkap, yzeri nenи nenи uzaak kiisсыndazър turdъ. Oromdogъ, ulus bir-de tarkabaj turdъ, се onon атъ nenи ederin biryyzi-de aajlap bilgilebes turgыladъ. Çe ondyj-da bolzo, ви віг kanca çys өлгөн albatъньп атъсъ çanъnda syreen çaan korону kerek bar dep, olor icinde, sanaazънда şyyp turgыладъ.

Bu kynge çetire albatъ воjоръп çадызын çart aajlabaj turga-пь çart boldъ. Olordын çyrim-çадыпь eskiden beri bydyp kalgan bolgon, olor kaan başkaruuzънаң өskө başkaru bilbes bolgon. Zakon kaan başkarudын bolgon, ol zakondы etkyrip turgan vij-erden өskө ulus neme танъbas bolgon. Olor воjorъпьн-da pravazын çart bilbes çyrgen. Bu kyn deze olordыn meezi ajlanыр bargan neme cilep, olorgo өskө sanaa kirdi. Albatъ ol sagъska bastырър, koruga bergen turdъ. Eskiden beri bydyp kalgan orus albatъньп çan-çадыпь antarыla bergendij bildirdi. Emdi çанъ-la vijler-e ijадъ çok kaan zakопынъ aldънда воjorъпьн sranaj kyci çok bolgondorън bilindi. Kaan zakonъ albatъньп kanajtsa-la anajttaryn, kanca-la keregin өltyrejin dese, өltyrip salar, kyci bar bolgonъ-olordын aldънда çart kөrynip keldi. Опъ kemde toktodыр съдабас bolgonъ baza çart kөryndi. Опън kereginde kaan başkaruzъ neden-de çaltanvaj, ви kyngi kyn, albatънь ke-zedip turъm dep, віг kanca çys ulustън капын çerge tөkti, oromdordын icin өltyrgen ulustън seogi-le toltyrdъ.

Bir çoon kizi vazъn boş salъp ijgen, kanga ujmalgan kolъ
atъ-beri çajkalgan vazъp, kelip çattъ. Onыn kijgen pal'tozъпъп
tezi kanga ujmalgan boldъ. Onon:

— Slerge ok tijgen turu?—dep ulus suragъладь.

— Çok!-dedi,

— Kanga kajda ujmanganьgar?

— Bu meniң kanyň emes!—dep ol kizi ajtkanca vaxъp çadala,
kenetijin toktop turala, тъп кыјдыгър:

— Gospoda, bu meniң kanyň emes, ви, kaanga bydyp çyg-
genderdin kany...—dep ajdъp turdъ. Ol kuissыпъп узе ajdъp alvaj-la
vazъn boş sala-la, onoň arъ çyk arajdan vazъp, çyre berdi. Ol-lo
tușta kamсыларъ-la kejdi keze sokkon, attu cery alvatъпъп ortozъна
kijdire mantattъ. Ol tușta ulus yrezi tepsezip, çoldon сыга talazъp,
ysty-ystyne vazъp, kazыларын koştoj turgan stenee çansыj ijdip tur-
dъ. Ol kelgen attu cery kalan ezirik boldъ. Olor at ystynde аъ-
beri ekcelip, kanajda-da tenegince kylymzirengen; at ystynen al-
vatiň kamсылaj berdiler. Kamсыларъ kazъ kizinin vazъna tijet, ka-
zъ kizinin çardыna tijet. Saldatka kamсы-la soktъrgan bir kizi tu-
ra kalъp:

— Sen ne soktъп? Çerdin anъ bolgon tanma!—dep ajtъ,

Saldat kapşygaýın çardыn azъra тыltъбып alъp, mingен adъп
toktotpogonco, kizini çыga ajtъ. Ol kizi antara çыбыла bererde,
онъ kөryp, saldat katкыгър etti. Bu minъ kөryp bir çaraş kijim-
dy kizi:

— Bu ne boldъ, bu kanajtъ?

— Gospoda, bu kajtkan neme?—dep ajlandыra-la kөryp kы-
gygър turdъ. Tal tabъzъ çaanadagan, acu koronъ keptegen, alva-
tъпъп асынган, tabъzъ çaan boldъ. Kokъ koron ortozъnan, ы
sъbittъп icineň araajtyп albataa bildirtpej, kacanaq beri elgen
sanaa tirilip turdъ. Ol sanaa alvatъп biriktirip turdъ. Çe, ol tu-
sta sanaalu ulustar vaza bar boldъ. Olor munajda kuissыndazъп
turdъ:

— Çe ol ne ucun saldatta ajtkыладь? ■

— Saldat onъ kamсы-la sokkon!

— Çe ol saldatka çol berer kerek bolgon.

Kederi ogradanъп icinde eki kelin-le bir student, kolъна
atъrgan ismekciniň atъrgan kolъп boş-lo tanъp turdъ. Ol ismek-

ci kizi acıuna сыдап алвај, тизин кавъра тишенип, арь бері ajlan-
дъра көрүп турдь. Ol kuiscndadь:

— Biste çaman sanaa çok bolgon. Onojo çanъs sъscik tan-
malar ajdyp turu. Bis kaanъvьska aktu sanaavьs-la barganъvьs.
Kaanъvьska bargan keregibisti ministrlar çart bilgen. Olordыn ko-
lъnda bistin surak bicigibistin kopijazъ bar. Ol tanмalar emeze
biske toktogor, varbagar dep ajtkandar bolzo, kajdat. Bistin kaan-
ъvьska baraga tergengenibis çanъs bu-la kyn emes. Olor tu
kajdan beri bilgen, onъ ministrlerden bolgoj politsija-da bilgen...
Razbojnukter...

— Sler kaannan neni surap barganъgar? -dep bir sagaldu
өвөгөн ol ismekcinen suradь.

— Albatыпк keregin çanъs bijler başkarып turu dep, onъn
ucun surap barganъvьs. Avatъdaң съгарulu ulustъ kaan војна
çuuktadyp, olor-lo kozo ne-le kerekти başkarъn dep ajdarga tur-
ganъvьs. Kulgurlar! Rossijanъ tybekke tyzyrdi, bastra ulustъ to-
nodь,-dep ismekci kuiscndap turdь.

— Санъ-la... kontrol' kerek-dep ugup turgan өвөгөн ajtть
Ol ismekci kizinin attыrgan kolъnda ok tigen edin bes-le
orop, таңп ijele, araaj северlep түрүп, onъn çenine kijdirip
berdiler.

— Spasibo slerge gospoda! Men nekerlөrime — tegin-le ба-
тър çадъвьs, nemе bolbos dep ajtkan edim. Endi onъn сып-
съкть,—dep ajda-la, ol kolъn северlep araaj ere kedyrip өму-
rinin topсъзьна коштоj къстап ala-la, mendevej-le vazъr съг-
berdi.

— Olordыn kuiscнь kандь, ugup aldaar-ва? Bu baten'ki
moj?

— N-dal! Çe ondyj-da bolzo, bu munaj-da albatып өлty-
ret-pe?..

— Bygyn—onъ, erten deze meni-de өлtyryp salarъ ma-
çok turu...

— N-da-a!

Baza başka çerde munajda kuiscndazъp turdь.

— Ol minъn kaan, munajda bolorыn bis-bilbeske maat çol-
— Ajdarda, bilbes bolzo, ol вој ne kerekty.

Albatыпк ortozъnda kaандь çакшылаар sanaalu ulus as vo-
dь. Bir kандь kizi kaандь kyndylep sөs ajdarda, ondo ugu

turgan ulustъп асынганъ tam çaandap turdь. Kaan maktagan kizini olor өstylerge bodogondыj, ondъj kizinin ystyne bastrazъ barat. Onъ kөryp, ondъj ulustar arajtъп kасыр tarkap turdьlar. Oromdogъ ulustъ cara вөlyp, artilerija-la batarej kirdi. Saldattar kazъzъ aїka mingен, kazъzъ batarejdin ystynde oturgan вагър çattъ. Olor albatynып вазъп azъra sagъssragan kестy kerygylep, вагър çattъ. Oromdogъ ulus olorgo çol berip, yn tabъzъ çokko-lo yzeri ىپسىj ijtkilezip turdь. Artilerija tartkan çegip salgan attarynyп ىپselinin tabъzъ şыңкъrap turdь, ok salgan kaýrcakтаръ kynkyregen bardь, puşka-mытъктъп oostorъ егө temen enilgen, kara çerdi, егө kejdi ىyttagandыj өdyp turdь. Bu өdyp turgan poezd, elgen kizinin sөөegin چuarga вагър çatkan nemedij kөryndi. Kederi kajda-da мытъктъп ىزъragan tabъzъ uguldь. Turgan ulus елө bergen nemedij kulagъп salъp тъңdap, yn tabъzъ çok tura kaldъ.

— Baza-la emtir!—dep araaj ajtkan ktzinin yni uguldь. Ol-lo tušta ulus tabъstanъп, агъ-beri keckilej berdi.

— Kajda, kajda?
— Ostrovto... Vasil'evskijde...
— Ugup turaar-ва?
— Сындап-ta dezen!
— Мытъk sadar magazindi blaagan turu. Сыр-la сып...
— Ogo!
— Telegram stolmozып kezip ijgen.. Oromo barikadalar
çazagan turu...

— N-da-a... ви kajtъ?
— Ondo ulus kөp-pe?
— Syreen kөp!
— Teginneп tegin akkan kannып өcin alъp—alatan bolzo,
kajdat!..

— Onorъ baralъ.
— Ivan Ivanъc, опыj baralъk-pa?
— N-da-a... syreen korkuslu neme boldъ...
Karanujda ulustaq bijik turgan kizi kөryndi, ol кыjdyгър
ulustъ tarbzuga къссыгър turdь.

— Svoboda kemge kerek? Albataa kem bolbzarga turu? Zәkon aldynda kandyj-da kizi kъstalaңь çok bolзып dep sanangan

kizi вар-ва? Kijninde çakşy çyrym ucun өlymnen kem korukpaј turu? Ondyj ulus kөdyrezi вагър boluşsЫn!

Ulus kazъzь ol kizi çaar ijdirip oromпп ортозънда badыşpas bolo berdi, baza kazъzь deze mendegence kackylap turdь.

— Albatыпп асъnganып kөryp turaar-va?

— Olordыпп асъnganъ zakondu!

— Aaj-aj, се ne-ne bolor-lo!

Ulus tarkap, karanujda çanpъ turdь. Olor korykkan sanaazъп воjъ-la kozo аjъyna ekeldi. Syreen korkustu boldь. Çyre-ginde ot çok ulustar kасыр, kapşagaj-la ajъ zaјп çangыладь. Karanuj tam kirdi, bir-de çerde et kyjbedi...

— Dragundar!—dep kizinin karkыраан yni uguldb.

Ol tušta tolъktып агъ çanpan, mingен attarъ vijelegen, kөp emes atrjad сыкъ, olor bir kanca sekund toktop tura-la, tap edip, ulus ysty orto mantatkыладь. At ystynde, saldattar kajkamсылу кыjgыгър, ogыra bergiledi. Olordыпп кыjgызънда kizi yni çok boldь. Kandyj-da tybekty karanuj кыjь boldь. Karaqыjдып icinde ulus-ta, attar-da syreen oogoş kicinere bergen, kara-лър kөryndi. Ulustъ kezip turgan kыльштаръ kara-boro çalълър turdь, kestirgen ulustъп кыjgызъ as uguldb, kөvyizi uluska tijgen kыльштып тавазъ ugular boldь.

— Nөkerler, kolbgarga ne-le kirze, onъ-la bulardъ sogoор! Kan ordына kan aksып!

— Kackъ-la!..

— Saldat, tokto! Men see muzik emes!

— Nөkerler! Taş-la...

Enir karadagъ kalккъt antara kөnkөre salpъ, saldattardып mingen attarъ рьшкыru kiшtyge kirgen turdь. Bolot тавъзъ çып-raj berdi, kamandaңып yni:

— Otdelenie...—dep ugulъp turdь.

Sыvьskынъп yni tarkыragan uguldb. Albatъ aaj-ваş çok yze-ri çыга таваrъzър, kасыр turdь. Oromпп icinde anda, тьнда bolcok-bolcok karargan neme artыp turdь. Attardыпп manqap bargan tiшirti kederi өskө orom çaar uguldb.

Nөkөr, see kыльш tijgen-be?

— Kulagымдъ keze capkan-оşkoş.....

Ne-de neme çok. Oromпп icinde myltыkтып тавъзъ çanla-pыр kаль.

— Çe, kerməstər, baza-la!..

Oncozъ tъmъr kaldъ. Mendegen bázъt ugalat. Oromпъn ici solъn koryndi, ne-de neme çok, kemniн-de yni ugulvaj turdъ. Çanъs kederi uraagъnda talajdъn tolkuzъ gorotko kirgendij kyn, syreen tujuk tavъş сыгър turdъ. Çuuqъnda karaqujdnъ icinde kemniн, kemniн araaj ontuzъ ugulvaj turdъ... Baza kem-de ne bar kyci съдашна çygyrgen, варър çada-la kъzyltъna bastъrgъr, тълъr alvaj варър çattъ.

— Jakov, attъrdъn-va?—dep korykkan kizi surap turdъ.

— Çe akъr! Kem çok — dep karuun berip ta ne-de kizinin ajtkanъ ugulat.

Dragundar ede bergen soondo onon—munan ulus baza katap çuulъr, oromпъn icine badъspas bolo berdi. Baza katap bastra orom kara albataa bastъrgan ekcelip tura-bardъ. Albатъпъn aldaшca vazъr oturgan bir kandij-da kizi kiuicъndajt:

— Bygyn bisten kan-la ыcigen objazatel'stvо algыladъ—ольп kereginde bis bygynnen ая grazdandar bolor ucurlubъs—dep.

— Çe сын-la—açalarъvъs kъygyн biske çettire-le kergysti—dep baza bir kizinin yni uguldb.

— Bis bygyngi kyndi kacan-da undubasъvъs—dep bir kizi kъjgyrdъ. Albатъ вѣlyk-вѣlyk cugalazъr варъr çadala, аајъ çok nenи-neni kiuicъndazъr turdъ. Olordъn yni еre kejde kynkyregen аајъ baza çok, çajыlъr turdъ. Ol uu-cuu kyyltin arazъnan bir kizinin yni çarъlъr, eske onco ulustъn yninen çaan kъjgyrъ tu-rar boldъ.

— Каъкъ syreen-le kөp өltyrgiledi!

— Neden ulam dezen?

— Çok bu-la kyndi undib salarым çok bolor!

Onojo tura kenejtijin:

— Kuldar, uncukpaj çyreer! Øskе kiziniн kanъ slerge ne kerekty boldъ!—dep kizinin korlogen çoon yni uguldъ.

Uncuk-pa Jakov...

Turanъn kөznegin eтkyre araaj sargarъr ottъn çarъgъ өdүp çerge tyzyp turdъ. Fonardъn çanъnda ottъn cala çarъgъnda kara-rъr eki kizi koryndi. Olordъn biryyzi çerde fonardъn stolmozъna çelenе oturdъ, baza bir kizizi ёkөjgen, ol oturgan kizini kedyryp turguzarga turgandyj koryndi.

— Kuldar!—dep olordъn biryyzi çyk arajdan yni сыккан ajttъ.

248393

Цена 40 коп.
Ваалъ 40 акса

004

На Ойротском языке.

М. ГОРЬКИЙ 9-е ЯНВАРЯ

Перевел ТОКМАШЕВ Г. М.

Ответственный редактор Параев А. Н.

Технический редактор Д. Белоусов.

Обложку оформил Калинин А.

Сдано в производство 3/1-1933 г.

Подписано к печати 8/III-1933 г.

Объем 17 $\frac{1}{3}$ л. л.

Статформат А-5.

Нечетных знаков в 1 л. л. 41.600

Тираж 5000 экз.

г. Ойрот-Тура Облвт № 858 Наред 171 Физзил ОГИЗ

ЗАПСИБОТДЕЛЕНИЕ ОГИЗа
ойрот-филиал
Ойрот-Тура.
Социалистическая, 20.